

MÚZEJNÉ STARINKY

Občasník Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši

máj 2005

Striebro naše (takmer) rodinné

Úvodník tohtoročných Stariniek by sa popravde mal niesť v duchu okrúhleho výročia nášho múzea. Zo všetkých strán na nás „dolieha“ päťdesiatka, ktorá provokuje ku bilancovaniu. Navzdory obligátnemu hodnoteniu, ktoré nateraz prenehávam kompetentným z odborných kruhov, ako i z prostredia širokej kultúrnej verejnosti, pozornosť venujem krátkemu uvažovaniu. Téma sa ponúkla sama prostredníctvom citátu – otázky, na ktorú položila jedna z mnohých fundovaných kolegýň – múzejníčok, cit.: „...*Uvedomuje si táto spoločnosť, že za vlastnými, či prenajatými múrmi desiatok slovenských múzeí je nashromáždené naše „rodinné striebro“, ktorým sa môžeme ako rovnocenný partner prezentovať pri vstupe do Európy?*“

Keď je už reč o *rodinnom striebre* – ako sa oň stará každý jeden z nás - samozrejme vo svojich súkromných pomeroch? Som presvedčená, že viac ako príkladne. Vynaloží úsilie i primerané prostriedky na jeho bezpečnosť, na jeho „údržbu“, príležitostne ho prezentuje tými najoptimálnejšími spôsobmi. Jednoducho, hľadí si... Aspoň dobrý a správny majiteľ hodnôt urobí všetko preto, aby hodnoty zdedené opatrili pre generáciu, čo dozaista príde a prevezme pochodeň.

V našom nevelkom múzeu sa mikuláške rodinné striebro počíta na tisícky predmetov rozličnej proveniencie, z mnohých odborov, sfér, období...; je prísne zaevidované, sčasti i odborne spracované a vo väčšine prípadov i primerane uschované. Z času na čas i prezentované.

Vyššie napísané odstavce sú iba strohým konštatovaním o súčasnom stave. Nikde nie je zmienka o tom, že všetko je v absolútnom poriadku. Ani zďaleka. Ak by sme sa mali dopracovať k ideálnemu stavu nášho zbierkového fondu – lebo o tom je zmienka v reči múzejníka – museli by sme všetky zozbierané múzejné predmety ukladať do ideálnych depozitov s dokonalou bezpečnosťou, klimatizáciou, požadovanou vlhkosťou..., museli by sme disponovať kvalifikovaným konzervátorom a reštaurátorom, s finančnými prostriedkami na odborné činnosti vykonávané práve ním. Museli by sme mať aspoň jedného fundovaného pracovníka - dokumentátora, ktorý sa dlhšie obdobie nebude venovať ničomu inému, iba odbornému spracovávaniu zbierok so všetkým, čo k tomu prináleží. Širšia verejnosť nemá ani potuchy o tom, aký problém vyvstáva pred múzejníkmi, ak chcú napr. prostredníctvom prezentovaných - veľaokrát nezvyčajných a o to zaujímavejších tém - poučiť, zabaviť, a zároveň povzniesť dušu tohto národa. Ibaže kým naše výstavy – poväčšine verejnosťou hoci iba potíšku docenené – vyrábame, tvoríme doslova na kolene a v tých najprimitívnejších podmienkach, disponujúc pár korunami na realizáciu jedného podujatia, státisíce, ba milióny sa rozplývajú v „duchaplných masovkách“, ktorých názvy nebude ťažko uhádnuť. A my sa už len dozvedáme: čo už len také „múzejníčko“?! Kofkých môže oslovíť...?

Začali sme rodinným striebrom..., napriek všetkým problémom a večným nedostatkom prostriedkov si povieme: ešteže existuje! Lenže – ak si ten - ktorý rod, rodina hľadí tých svojich zdedených, či vytváraných hodnôt, ak sa oň dokážeme postarať vo svojich súkromných podmienkach, o čo menej dôležitá bude starostlivosť o hodnoty, ktoré sú naše, spoločné: obecné, mestské, národné...?! Uvedomenie si istého stavu vecí nepostačí, bezmocné plakanie nad rozpadajúcimi sa artefaktami nič nerieši, konštatovanie hlásajúce večný nedostatok peňazí na kultúru tiež neobstojí. Lebo budúcnosť argumenty tohto druhu nezoberie do úvahy. Budú pre ňu nepochopiteľné.

Dajme pozor, aby generácie po nás s opovrnutím nechápavo neskonštatovali, že „*tí a tí*“ vzácné rodinné striebro (i tohoto mestečka) neustrážili, neopatrili, o nejakom ďalšom hromadení a zveľaďovaní ani nehovorili.

Daniela Komárová

Jubilejné pristavenia

- V našich depozitoch a výstavných priestoroch sa na prelome rokov 2004 a 2005 nachádzalo **32. 162** zbierkových predmetov, sú zaevidované v niekoľkých hrubých knihách pod **16. 995** prírastkovými číslami.
- V priestoroch Múzea Janka Kráľa bolo v rokoch 1961 – 2004 prezentovaných **230** výstav a **6** stálych expozícií.
- V rokoch 1955 – 2005 pracovalo v Múzeu Janka Kráľa pod vedením **6** riaditeľov **70** pracovníkov.
- Za posledných desať rokov 1995 – 2004 si prezrelo expozície nášho múzea **189 952** návštevníkov, čo je priemerne **52** návštevníkov denne.

Krátko po tom, čo sa stal bývalý župný, či Seligovský dom múzeom, boli znovu odkryté renesančné arkády na priečelí, 1958 – 1959. Archív MJK.

Kronika evanjelického sirotinca v Liptovskom Mikuláši – vzácna pamiatka doby a ľudskosti

Keď sme v septembri minulého roka pripravovali spomienkové podujatie pri príležitosti 100. výročia narodenia evanjelického kňaza Vladimíra Kuna (1904–1996), mala som možnosť preštudovať mimoriadny dokument z jeho pozostalosti - *Matriku sirôt evanjelického sirotinca v Liptovskom Svätom Mikuláši (1917 – 1950)*. Starostlivo ju opatruje syn Ing. Milan Kuna.

Hrubý zošit s odtlačkom oválnej pečiatky na obale skrýva zápisky z vyše tridsaťročnej histórie tohoto cirkevného sociálneho ústavu. Nie je len jednoduchým chronologickým súpisom všetkých sirôt prijatých do opatery sestier - diakonís, akoby jeho titul naznačoval, ale tiež bohatou kronikou ustanovizne a zároveň obrazom života mikulášskeho evanjelického cirkevného zboru. Na 152 starostlivo očíslovaných stranách, husto popísaných drobným úhladným písmom Vladimíra Kuna defilujú roky, mená, príbehy od založenia až po zoštátnenie sirotinca.

Na prvých štyridsaťjeden stranách nájdeme zoznam všetkých

Z otvorenia sirotinca v roku 1926, reční Jur Janoška. Archív MJK.

prijatých sirôt evidovaných chronologicky i abecedne pod číslami 1– 434. Prvé deti ešte 12. novembra 1917 zapísal Jur Janoška, prvý správca sirotinca, neskôr jeho nasledovník Michal Madera a od roku 1938 Vladimír Kuna. Spolu s menom dieťaťa je poznačený dátum a miesto narodenia, mená oboch rodičov a v rubrike poznámky je zaznamenané ďalšie umiestnenie dieťaťa, prípadne návrat k rodičom. V zozname figurovalo aj dvadsaťšesť židovských detí z celého Slovenska, ktorých umiestnenie v sirotinci v rokoch 1942–1944 zachránilo pred istou smrťou. Veľa z nich bolo v evidencii zapísaných pod nepravým menom a nebola uvedená ani ich náboženská príslušnosť. Po skončení druhej svetovej vojny spísal Vladimír Kuna v samostatnej časti nielen ich menoslov, ale zaspomínal aj na okolnosti ich prijatia do sirotinca a ich ďalšie spletité osudy po vojne.

V 70. rokoch Vladimír Kuna doplnil matriku o ďalšie zápisky venované histórii sirotinca, okolnostiam vzniku, výstavbe novej budovy, ťažkým vojnovým časom, správe o činnosti z roku 1950 (inventár a súvaha v čase uvalenia národnej správy). Nájdeme tu aj životopis farára Michala Maderu, správy o založení Jednoty evanjelických žien v Liptovskom Svätom Mikuláši (1947), zmienku o odhalení pamätnej tabule Jura Janošku v evanjelickom kostole (1956) doplnenú osobnými spomienkami na tohoto významného evanjelického kňaza. Rukopisné poznámky ilustruje zopár vlepovaných dobových dokumentov, ako napr. pri otvorení sirotinca *Poriadok služieb Božích pri sirotinčovej slávnosti, spojenej*

s jubilejnou slávnosťou pri 400-ročnej pamiatke reformácie dňa 14. novembra 1917, ale aj vstupenky na divadelné predstavenia navrhnuté chovancami sirotinca. Cennou súčasťou kroniky sú pedantne popísané dobové fotografie. Na najstaršej vidíme prvé deti s vedúcou „mamičkou“ Hermínou Petrovičovou ešte v dome, ktorý sirotincu daroval fabrikant Ondrej Žuffa. Tu bol sirotinec umiestnený do roku 1926. Nechýbajú ani zábery z posviacky základného kameňa novej účelovej budovy sirotinca z 10. augusta 1924 a jeho slávnostného otvorenia 24. mája 1926 na dnešnej Janoškovej ulici (pred pár rokmi tam sídlila evanjelická Základná škola biskupa Jura Janošku). Vzácna je i posledná spoločná fotografia z roku 1950. Medzi deťmi sedia opatrovatelky, diakonisy Alžbeta Mitánová a Irena Bartóková, správca Vladimír Kuna s dvoma vlastnými deťmi – synom Milanom a dcérou Vierou, ktorí spolu so sirotami vyrastali na jednom dvore. Posledné stránky matriky sú zaplnené kópiami novinových článkov z roku 1990 o farárovi Vladimírovi Kunovi - záchrancovi židovských detí.

Matrika je i prameňom k štúdiu životných osudov samotného Vladimíra Kuna. Narodil sa 20. 10. 1904 vo Vrbici. Po maturite na Hodžovom reálnom gymnáziu sa stal v školskom roku 1924–1925 poslucháčom Vojenskej akadémie v Hraniciach na Morave. Bol z nej vylúčený na základe udania, že sa údajne zúčastnil osláv 1. mája v Liptovskom Mikuláši. Pokračoval v činnnej vojenskej službe u pešieho pluku č.14 v Košiciach a Prešove, kde sa prihlásil za poslucháča Vysokéj evanjelickej teologickej školy v Bratislave. Tu študoval v rokoch 1925–1929 a od 1926 aj na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Po štúdiu pôsobil ako kaplán v Liptovskom Mikuláši (1929–1931) a neskôr ako farár v Liptovskom Jáne (1931–1938). Rodný cirkevný zbor si ho zvolil za farára v roku 1938. Stal sa aj správcom evanjelického sirotinca, vychovávateľom diakonís, kňazom v Štátnej nemocnici v Palúdzke. Okrem toho bol profesorom - katechétom na mikulášskych stredných školách, dekanom nad školami dolného Liptova. Počas druhej svetovej vojny sa aktívne zapojil do protifašistického odboja. V rokoch 1959–1972 bol preložený do Partizánskeho. Dôchodok prežil opäť v Liptovskom Mikuláši. Za záchranu židovských sirôt mu bol v marci 1993 udelený čestný diplom a medaila Spravodlivý medzi národmi štátu Izrael. Vladimír Kuna zomrel v Ružomberku 22. 7. 1996. Pri výročí jeho narodenia 10. októbra 2004 mu bola v evanjelickom chráme na Tranovského ulici v Liptovskom Mikuláši odhalená pamätná tabuľa. Matrika sirôt evanjelického sirotinca v Liptovskom Svätom Mikuláši je nielen vzácnym dokumentom svojej doby, ale aj dokladom sily lásky k blížnemu, ktorá k farárovi Vladimírovi Kunovi i jeho predchodcom nesporne patrila.

Iveta Blažeková

Spoločná fotografia „dietet“, so zamestnancami sirotinca z roku 1948. Uprostred v spodnom rade sedí Vladimír Kuna. Archív MJK.

Keď srdce kázalo a rozum slúchal!

Odhodlane, bez hluku a slávy, bez titulu a neplatenej práce, ale s láskou a zo srdca plnila svoje životné úlohy **Klementína Emilia Ruppeldtová**, rodená Augustínyová. Doba, do ktorej sa dňa 27. novembra 1850 v Liptovskom Svätom Mikuláši narodila, nebola ešte pre tvorivé ženy priaznivá. Navzdory spoločenským pomerom sa Klementína stala publicistkou, osvetovou pracovníčkou a statočnou matkou piatich synov a dcéry, z ktorých niektorí sa nedožili dospelého veku.

Vyrastala v národne uvedomelom rodinnom prostredí. Jej otcom bol Peter Augustíny (1818 - 1903), mikulášsky obchodník (kupec), matkou Zuzana, rodená Kélerová (1821 - 1905). Otec mal vinicu v Tokaji a doma vináreň, kde sa stretávali štúrovci a kde im hrával aj slávny Piťo. Peter Augustíny bol v meruôsmom roku zajatý a väznený v Debrecíne. Klementína pochádzala z deviatich súrodencov, mnohí z nich boli literáti a stali sa jej oporou i vzorom v jej osvetovej činnosti. Ľudovú a meštiansku školu navštevovala v Liptovskom Sv. Mikuláši, pod vplyvom brata Bohdana sa pokúšala o literárnu a básnickú tvorbu. Keď v roku 1870 evanjelický učiteľ Karol Ruppeldt (1840 - 1909), založil slovenský spevácky spolok Tatrán, medzi 51 členmi je ako prvá v zozname zapísaná *panna Klema Augustíny* a druhá jej sestra *Alina Augustíny*. Tatrán bol úradne schválený v roku 1873. Spolu so slečnami Ľudmilou Scholcz a Žofiou Lang sa Klementína stáva aj členkou výboru Tatrana. Vydajom členstvo dievčat v Tatrane zaniklo, no ako manželka dirigenta a riaditeľa spolku sa starala o Tatrán naďalej, ako o svoje ďalšie dieťa. Ruppeldtovcov zosobášil 31. mája 1873 miestny farár Fridrich Baltík a stal sa im i kmotrom. Pod vedením Ruppeldtovcov oživa požehnaná a systematická činnosť spolku Dobrodej. Prekvitá škola ručných prác, kde sa Klementína úplne realizuje a uplatnila tu i svoje organizátorské schopnosti. Dobrodej práve zásluhou horlivej pokladníčky pani Klementíny prispel sumou 100 zlatých na nový zvon a zadovážil i nové oltárne rúcho a strieborné svietniky, ktoré dodnes slúžia v evanjelickom tolerančnom chráme. Bolo to v roku 1883, po veľkej ohňovej katastrofe v meste.

V súvislosti s vlastnými záujmami sa venovala Klementína osvetovej spisbe. Dnes ju môžeme smelo nazvať aj priekopníčkou múzejnej činnosti v Liptovskom Mikuláši. Svoje práce uverejňovala v dobových časopisoch *Dennica*, *Živena*, *Svetlo*, *Národné noviny*, *Slovenské pohľady* a i. Publikovala články s tematikou zdravotníctva, starostlivosti o dieťa, o správnej výžive, o rodinnej a školskej výchove, o boji proti alkoholizmu, príspevky k životopisom osobností, do ktorých vždy pridala i miestopis mesta. Niektoré príspevky preberala a prekladala z českých časopisov. Prekladala aj z nemčiny. Udržiavala živé styky s českými predstaviteľkami ženského hnutia a touto priateľskou cestou dostala do Prahy na Odbornú ženskú školu aj Máriu Uličnú. Táto učiteľka známa ako *slečinka Uličných*, celých štyridsať rokov vstúpila vedomosti mikulášskym prváčikom. Pani Klementína spolupracovala s Matúšom Dulom pri príprave exponátov z Liptova na Národopisnú výstavu československú v Prahe v roku 1985. S botanikom a etnografom J. L. Holubým a s Muzeálnou slovenskou spoločnosťou pracovala na výskume

chotárnych názvov a priradení pre miestopis obcí Liptova. V *Časopise Muzeálnej slovenskej spoločnosti* z rokov 1898 - 1900 čítame v zozname darcov, ktorí prispeli do zbierok Muzeálnej slovenskej spoločnosti, že Klema Ruppeldtová zaslala: *menoslov občanov L. Sv. Mikuláša (Vyšného Huštáku, mesta Sv. Mikuláš, Nižného Huštáku)*, *miestopisné dáta obcí Bodíc - podané Máriou Piatkovou, Ižipovic - podané Jozefínou Frankovou, Trsteného, Ráztok, Ondrašovej, Sv. Anny, Behároviec - podané Jánom Dančíkom z Ondrašovej, Hýb - podané Hermínou Orphanidesovou, Malej Palúdzky - podané Máriou Argajovou, Malej Porúbky - podané Kornéliou Frniakovou, tlačný menoslov komposseorov Nemeckej Lupče, miestopisné názvy obcí Žiaru a Smrečian spísané Emanuelom Koričánskym, miestopisné dáta obcí Vrbice a Ilanova, miestopisné dáta obcí Závažnej Poruby, Okolického, Demänovej, Sokolčov, Smrečian, Žiarov a i. Karol Ruppeldt prispel do zbierok: pre národopisný a starožitný oddiel zaslal vyrezávanú fajku, pre bibliotéku zaslal 31 kníh, pre archív zaslal písaný pamätník Jozefa Srnku s podpismi Šafárika, Štúra, Hodžu, Šuleka, Fejéropatakyho ...*

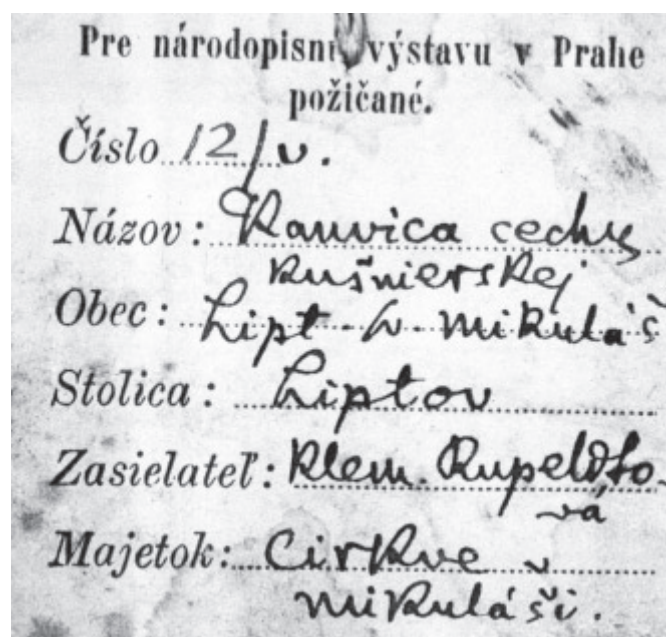

Klementína Ruppeldtová

Klementína Ruppeldtová sa stala aj členkou Živeny, podporovala výšivkársku činnosť, získavala predplatiteľky ženských časopisov, organizovala kurzy šitia, kde sama vyučovala. Posledné roky života Klementína prežívala u svojho najmladšieho syna - evanjelického farára a biskupa Fedora Ruppeldta v Žiline, kde 4. augusta 1926 zomrela. Pochovaná bola na mikulášskom cintoríne, ktorý dnes už neexistuje a tak sa jej hrob nezachoval. Keď umrela, jej syn Fedor napísal a vydal smutné verše za matkou pod názvom *Mati moja...!* Spisovateľka Elena Maróthy-Šoltéssová o nej napísala, že *jej bolo uložené mnoho trápenia a nešťastia, ale nikdy neklesala na duchu.*

V roku 2004 sme do múzea dostali dar. Pani Etela Gallová z Martina, rodom z Liptovského Mikuláša, okrem iného venovala múzeu i dirigentskú paličku Pavla Michala Gallu, jedného z dirigentov, riaditeľov Tatrana, ktorý ju dostal od Karola Ruppeldta. Tešíme sa z originálnej zbierky a pani Gallovej úprimne ďakujeme.

Mgr. Daniela Fiačanová st.

Sprievodná cedulka z cechovej kanvice, ktorú na národopisnú výstavu v Prahe zaslala Klementína Ruppeldtová. Archív MJK.

Múzeum vo veži

50 rokov v živote múzea nie je veľa. Už desaťročia predtým ako sa narodilo to naše, v Mikuláši zberateľská vášeň pochytila nielen dospelých „serióznych“ zberateľov a vystavovateľov. Aj detské túžby po zhromažďovaní zaujímavých, či tajomných predmetov a „zbytočnosti“ boli podnetom k činnostiam, ktoré už pred viac ako sto rokmi ich aktéri nazvali múzejnými.

V Múzeu Janka Kráľa opatrujeme na digitálnom nosiči (CD) odpis rukopisu spomienok všestranného učiteľa, turistu, publicistu... **Miloša Janošku „Po stopách pamäti“**. Približne 375 stranový rukopis prepísala jeho dcéra Oľga Kostková a kópiu darovala i nášmu múzeu. Čítanie je to zaujímavé, rôznorodé, s „patinou“ starých čias. Miloš Janoška (1884 – 1963) pútavo opisuje i mnohé zážitky z detstva. Chlapci z mikuláskej fary (Miloš bol synom farára a biskupa Jura Janošku) s kamarátmi si vymýšľali originálne zábavky. Ich chodničky viedli niekedy i poriadne vysoko – do veže mikuláškeho evanjelického chrámu Božieho. Nasledujúce riadky prezradia, že práve tam si v roku 1896 zriadili prvý „múzejný depozit“.

„Keď nás popadla chuť, bez vedomia domácich i bez vedomia zvonára Petrika, len s asistenciou niektorého mendíka, vydriapali sme sa nad zvony a z koruny veľkého zvona vytiahli sme sa cez otvor sklepanej povaly hore na pôjd veže, kde boli otvory do hodinových ciferníkov na všetky štyri strany. Veža hodín nemala a nemá ani keď toto píšem (r. 1950). Cez tie otvory mali sme len obmedzený výhľad ako cez rúru nejakého ďalekohľadu.

Tieto otvory zdali sa nám byť neobyčajne vítaným objavom. Už dávnejšie chytla nás čudná horúčka zbierať staré a všelijaké iné veci, o ktorých sme si namysleli, že majú muzeálnu hodnotu. Skrývali sme ich kdekade. Tieto otvory hneď sa nám zazdali ako vhodná skrýša pre naše „múzeum“. Boli to prevažne vyložené haraburdy: rozbité porcelánové bábky, uchá z roztrepaných šálok, klince, bľišky, gombičky, stará kniha, črepy popolníc z Rohačky, zahrzavené podkopy a čo ja viem, aký ešte nečím. Ako straky zbierali sme všelijaké ligotavé čačky. Popri nich našli sa aj užitočné veci a predmety, ktoré mali akútakú starožitnú hodnotu. Keď sme svoj objav zvestovali ostatným priateľom, urobili sme osobitnú výpravu na vežu a do otvorov naukladali sme nazbierané veci. Zberateľská vášeň ožila. Každý sa chcel presláviť nejakou cennosťou. I doma sme kutrali po nejakých starých veciach. Nejedna z nich odvandrovala do múzea na vežu. Neraz sme sa dochuti nasmiali na tom, čo všetko sme uznali za súčasť nášho múzea. Keď sme mali niekoľko uznaných kusov pre našu zbierku, hybaj s nimi na krov veže. Raz nám Paľo Hubka doniesol celé náručie dlhých obločných háčikov, akými sa zakvačovali obločné krídla otvárané na vonok. Obloky do vnútra sa otvárajúce začali prichádzať do módy len práve v tie časy. Bolo že treba dôvtipnej zručnosti a smelosti poodkrúcať toľké háčiky. Uznali sme to za cennú, i keď nie muzeálnu vec (odvtedy sa už stala muzeálnou) a umiestnili na popredné miesto na veži. Ako sa tváril používateľ prízemných miestností Čierneho orla pri vetraní, keď mu na všetkých oblokoch chýbali háčiky, môžeme si len domyslieť. Paľo Hubku nemuselo hrýzť svedomie, lebo Čierny orol onedlho prerábali na kaviarenské miestnosti.“ (Miloš Janoška PO STOPÁCH PAMÄTI, 4. kapitola, s. 17)

Keď chlapci podrástli, začali sa zbieraniu „všeličoho“ venovať systematickejšie, múzejná činnosť sa stala i jednou z oblastí činnosti krúžku ZORA. „Riaditeľom múzeumu“ bol Jozef Uram (syn Rehora Urama-Podtatranského), „pomocným riaditeľom múzeumu“ Peter Marendiak. Chlapci mali vtedy 14 až 16 rokov. Ich zberateľské úsilie vyvrcholilo v auguste 1900, keď usporiadali výstavu. Zo zápisnic spolku sa o nej dozvedáme veľmi podrobne. Časť zápisu vyberáme.

Muzeálna výstavka

„Aby táto výstavka čím lepšie vypadla ešte toho roku, ba i v školách zozbierali sme zvláštnejšie veci, no naozaj len tu oddali sme sa zbieraniu. A časom vecí týchto sa toľko zozbieralo, že vprostred mesiaca augusta krásnu výstavku sme zhotovili z nich. – Už začiatkom augusta prichytili sme sa k usporiadaniu vecí, a síce nasledovne: Na lavice sme porozkladali belasé čipkové papiere a na týchto papierach ležali porozkladané veci, ktoré boli v dvanástich oddielach usporiadané... Na výstavke nachodili sa aj také veci, ktoré nám niektorí členovia a pánovia len akoby požičali. Tak z členov: Milan Žuffa viac ručných prác a parostroj, Matej Žuffa dve bankovky, 5 nerastov a 1 ručnú prácu, Jozef Uram zbierku rastlín, Ján Uram parostroj. Pavel

Pozvanie ku

múzejnej výstavke ktorú usporiada
Mikulášska mladšia mládež
V Lipt. Sv. Mikuláši

V roku 1900 dňa 17, 18, 19...
a v ostatných dňoch augusta,
na ktorej vidieť možno:

- Vtáky • Kostry, kosti, zuby, rohy atď.
- Zemeplazy • Starožitnosti • Orechy
- Skameneliny, otlaky • Rozličné veci
- Staré listiny • Výrostky
- Paro a elektrostroje • Ručné práce
- Sbiery.

Vstupné dľa vôle.

Riaditeľstvo

Gallo viac ručných prác. Z pánov: p. Rehor Uram zbierku mušiel a slimákov, jeden starý obraz vyobrazujúci dve staré flinty, z ktorých jedna je vraj Jánošíkova. Pán Ludevít Lacko: krásnu zbierku motýľov, zbierku rastlín a dva električné stroje, p. Igor Ruppeldt: zbierku chrobákov, zbierku skál a jednu ručnú prácu. A p. Jurko Janoška: batériu na hnanie strojov električných a viac ručných prác. Za tieto veci patričným pánom a členom srdečne ďakujeme.

Ponevác sme zoznam vecí len v jednom čísle mali, chceli sme pomocou litographu viac výtiskov narobiť, aby v čas výstavky každý hosť so zoznamom v ruke si mohol obzrieť veci. Ponevác ale litograph sa nám časom pokazil, nariadili sme, aby riaditeľ múzeumu Jozef Uram, každú vec na osobitnú cedulku opísal a ju k patričnej veci položil, čomu sa môže ďakovať, že hostia si veci pekne prehliadnúť mohli. Okrem toho každý oddiel bol

osobitnou ceduľkou pomenovaný. Hotujúc sa k výstavke, hlavne sme rozmýšľali, ako by sme mohli ctené obecenstvo povolať. Toto sme vyhúťali. - Narobili sme do 30 pozvánok a na tom sme boli, aby sa tieto, ako možno rozšírili. - Rozširovali sme ich nasledovne: Hodne pred výstavkou dali sme p. Uramovi viac čísel a poprosiac ho, aby ich večer pánom rozdal v kasíne, nariadili sme, aby každý člen rodičov, bratov, susedov a vôbec známych na každý pád zavolať. K tomu sme ešte zhotovili dve väčšie pozvánky, z ktorých jednu na farskom dvore, druhú ale v kasíne na dvere sme vyvesili“.

Výstava mala v Mikuláši veľký úspech. Od 17. do 28. augusta si ju prezrelo takmer 70 hostí. Mladí múzejníci každého starostlivo zapisali i s výškou finančného príspevku, ktorý múzeu venovali. Celkom vyzbierali 13 zlatých 25 grajciarov. Dňa 29. augusta „sa veci na výstavku len požičané porozdávali, ostatné ale naftalínom posypané vo dvoch kishach na farský pôjd boli vynesené a odložené, aby tam spali svoj zimný spánok.“ Chlapci podstatnú časť zisku - 10 zlatých - uložili do banky a zvyšok „stovili na výlet do Hája, ktorý držali dňa 31. augusta 1900.

Slovníček:

litograph = zariadenie na tlač

(z kamenných dosiek, prípadne fotomechanicky)

Súrodenci Juraj a Miloš Janoškovci, okolo roku 1895.
Archív MJK.

Na Veľkú noc v Mikuláši roku 1896

(zo spomienok Miloša Janošku PO STOPÁCH PAMÄTI)

Cez Vianoce uzavreté priateľstvo sa vo veľkonočné prázdniny ešte lepšie utvrdilo. S Uramovci a vari s Fedorom Kállayom bol som i kúpať. Tak som sa zbližša oboznámil aj s niekoľkými dievčatami. Ale boli sme okúpať aj niektoré panie. Popri maškrtách dávali nám i peniaze. Keď na otázku, či som, dostali odpoveď, že z fary, dostalo sa mi tučnejšej odmeny. Kdetu dostal som i zlatovku. To hádam i preto, aby nový pán farár ľahšie privykla. Vykúpil som 6 zlatých, vtedy pomerne veľký peniaz. Ale čo z toho, darmo som sa doma pochváľil s neobvyčajným "zárobkom". Otec mi ho odobral a z kancela oznámil, že "bohuznámy z kúpačky na chrám Boží 6 zlatých". Potom som už nerád chodieval kúpať.

Hostina u vicišpána

Ako vyzerala ozajstná panská hostina v Mikuláši v roku 1886? Stručný, ale veľavravný opis sa nachádza v rukopise Ruda Brtána KOVÁČ SVOJHO NEŠTASTIA. Zaznamenal v ňom zážitky vyšnohuštáckeho richtára Jozefa Kováča podľa jeho denníka. Do pozornosti dávame najmä spôsob financovania takejto „párty“ župnou smotánkou.

Na Tri krále mu (Kováčovi) minulo 55 rokov a ako richtár dostal pozvanie na oslavu 25-ročného županstva Martina Szentiványiho. Na oslave bolo 148 ľudí a vyhrával im Šándor Piťo, syn starého huslistu Joža. Vypilo sa 300 fliaš bieleho, 300 fliaš červeného a 300 šampanského, takže na každého pripadlo po dve fľaše. Stoličná hostina bola skvostná: polievka - ryba až hen z Tisy - hlavátok, pstruhov a lipňov pre poldruha sta žrútov nemal celý Váh i s prítokmi - hašé - zelený hrach (v Liptove prehojne pestovaný) - svičkovica - srňacina (z Čierneho Váhu) - zajačina - morka... čo brucho rácielo. I pán richtár huštácky sa napral dosýta. Medzitým boli toasty - prípitky skoro napospol maďarské. Kováč sa blysol svojím nemeckým. Servirovali sa ešte jablká, čierna káva a cigaro. Ale to neplatil sám pán štedrý vicišpán, pohostenie si zaplatil každý pozvaný, keď vysolil po 6 zlatých. Kováčovi sa to zdalo primoc, ale ešte i večer ho pozvali na mestskú hostinu, na banket do Einzigov. Tu v hostinci ich bolo iba 58 a platili iba po dve zlatky - ale aká újesť tu bola! Neúrekom: polievka - ryby - šunka garnírovaná - sulc - varenô prasa - aspik - garnírovaný hovädzí szelek fözdikel - sviňacina - zajačina - morka - torty - šťíkané halušky. A aby hrdlo neobišlo nasucho, zapíjalo sa to vínom.

Kováča mrzelo, že sa povolať spili a mravokárne karhal oslavu i banket ako „obžerství a opilství“, ale viacej ho mrzelo, že nemilobohu vysolil osem zlatovák, i keď to bol pre neho prvý veľikánsky hónor v stolici i v meste, najmä keď sedel oproti oslávencovi.

Slovníček:

újesť = veľké množstvo jedla

szelek fözdikel = ?

sulc = huspenina, rôsol

vicišpán = podžupan, tu župan

*Na oslave 15. výročia vzniku Múzea Janka Kráľa, uprostred
Dr. Emil Kufčák a Dr. Slávko Churý, 1970*

*Riaditeľ Jozef Kasanický s múzejným kolektívom nad „papiermi“,
70. roky 20. storočia*

*Kolektív múzejníkov
pod vedením riaditeľa Jána Hlavienku, 1986*

*O ďalšiu expozíciu viac ... zo slávnostného otvorenia
expozície Tatrín a Žiadosti slovenského národa, 1987*

*Aj páni prezidenti k nám chodia
-prezident Václav Havel v expozícii Tatrín, 1992*

Kapitoly z histórie

Ludia v

múzeu

Naši skalní priaznivci na Stretnutí na starej fare s MUDr. Margitou Schwalbovou, 1997

Za mrežami ... Ružena Antolová, Elena D. Komárová a Viera Javošová vo výstavnej sieni múzea, 1997

Po rozboroch činnosti múzea ..., 1994

Opäť sťahujeme ... tentokrát depozit nábytku, 2000

Prvé kroky do novej expozície mesta Liptovský Mikuláš, 1994

Na cestách ... múzejníci na exkurzii za pamiatkami Gemera, pod vedením riaditeľky Eleny D. Komárovej, 2000

„Starinky“ na elektronických médiách... alebo - nielen históriou je múzejník živý ...

Aj v múzeách čas uteká neuveriteľne rýchlo, hoci by sa zvonku mohlo zdať, že za múrmi storočných budov všetko dýcha len minulosťou. Elektronika, počítače a digitálne nosiče sa stávajú neodmysliteľnou súčasťou i našej práce. Hrubé evidenčné knihy postupne dostávajú aj svoju elektronickú podobu.

V decembri 2004 sa v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave konal odborný seminár na tému **Centrálna evidencia muzeálií na Slovensku (CEMUZ)**. Pracovníci väčšiny múzeí - na Slovensku ich máme registrovaných 82 - túto príležitosť využili. Dôvodom konania seminára bola skutočnosť, že múzeá a galérie nemajú centrálnu, elektronicky spracovanú a navzájom prepojenú sieť zbierok, hoci ich v slovenských múzeách evidujeme približne osem miliónov. Prednášajúci pripomenuli, že knižnice a archívy na Slovensku sú v tejto problematike oveľa ďalej, väčšina ich fondov je elektronicky spracovaná a navzájom prepojená. Pracovníci Slovenského národného múzea v Bratislave sa rozhodli tento deficit vo svojom odbore napraviť a spracovali systém CEMUZ, ktorý je po technickej stránke veľmi dobre pripravený. Chýba však - a to je na Slovensku bežné - presná legislatíva - zákony, nariadenia, vykonávacie predpisy... V slovenských múzeách totiž po roku 1989 začali muzeálie spracovávať v staršom systéme AMIS, prípadne v jednoduchšom systéme BACH. Tieto systémy nie sú jednotné, preto nemôžu byť jednotlivé múzeá prepojené. Bol vypracovaný systém ESEZ (elektronické spracovanie a evidencia zbierok), ktorý je konverzným modulom a pomocou neho možno prejsť zo systémov AMIS a BACH do systému CEMUZ. Systém bude spojený cez počítače (každý pracovník by mal mať vlastný počítač s osobným kódom), internet a mobilné telefóny. Keďže je potrebné pracovníkov múzeí zaškoliť, SNM bude počas roku 2005 usporadúvať pre múzejníkov školenia. Odborníci v múzeách nainštalujú program, systém dostanú jednotlivé múzeá zdarma, licenciu si musia kúpiť. Ak by sa podarilo zbierky elektronicky spracovať počas štyroch - piatich rokov, je možné požiadať o prostriedky aj z európskych štrukturálnych fondov. Veľmi dôležitý je i systém nastavenia ochrany proti počítačovému pirátstvu. Zbierky by mali spracovávať dokumentátori a kurátori pod dohľadom kontrolóra a riaditeľa múzea. Najväčším nepriateľom centrálnej evidencie preto i v našom múzeu bude absencia dokumentátora a čas...

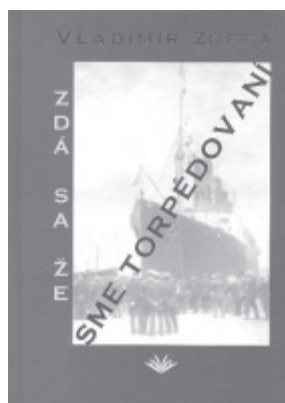
Preto si vzájomne zažejajme veľa odvahy, trpezlivosti, pracovitosti, financií na nákup počítačov a držme si palce, aby sme naše „starinky“ elektronicky spracovali čo najlepšie a najrýchlejšie a prepojenie cez celú sieť nastalo čím skôr.

Mgr. Anna Šmelková

*Všetko, čo podporuje rozvoj kultúry,
pracuje tiež proti vojne.
Zigmund Freud*

Prečítajte si

Vladimír J. Žuffa: Skok do neznáma. *Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 2004.* Unikátne spomienky mikuláškého rodáka, doktora farmácie Vladimíra Jána Žuffu (1893 - 1974) na roky strávené mimo vlasti - v protifašistickom odboji. V hodnosti kapitána československej armády pôsobil v Srbsku, na Blízkom východe, v Londýne, Moskve... Kniha spomienok zachytáva roky strávené v bývalej Juhoslávii, Palestíne... až po jeho strastiplnú cestu okolo Afriky, smerom do Londýna. Tam, kde Skok do neznáma končí, začína dej ďalšej jeho práce

Zdá sa, že sme torpédovaní, ktorá vyšla v Obzore Bratislava 1973 a druhýkrát vo vydavateľstve Michala Vaška v Prešove v roku 2002. Celistvý pohľad na celoživotné snaženia Vladimíra J. Žuffu môže čitateľ nájsť i v diele **Ladislava Takáča Len sa nikdy nevzdať.** Vyšlo vo vydavateľstve Transcius v Liptovskom Mikuláši v roku 2000. Všetky publikácie si možno zapožičať v knižnici Múzea Janka Kráľa.

Pamätnica 1955 - 2005. Múzeum Janka Kráľa, Liptovský Mikuláš, 2005. Obzretie sa za päťdesiatimi rokmi existencie Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši, zvlášť za posledným desaťročím, keď sa menila nielen vonkajšia podoba väčšiny výstavných priestorov, ale i koncepcia práce inštitúcie. Kolektív autoriek - pracovníčok múzea zoznámia čitateľa s históriou múzea, jeho zbierkovým fondom, expozíciami i s vlastnou publikačnou činnosťou.

Oldřich Vaněk: Boje o Liptovský Mikuláš, Liptovský Mikuláš 2005.

Pri príležitosti 60. výročia oslobodenia Liptovského Mikuláša vydalo mesto Liptovský Mikuláš útlu, no prepotrebnú brožúrku z pera vojenského historika Doc. PhDr. Oldřicha Vaněka CSc., ktorý spracoval históriu bojov o mesto a okolité obce. Front pri Mikuláši zastal na dlhých deväť týždňov a boje o mesto i straty na životoch história zaradila k najťažším pri oslobodzovaní Československa. Pre mnohých dosiaľ neznáme fakty i historické súvislosti... doplnené situačnými mapami frontových operácií i fotografiami zaujmú a iste zaplnia i doteraz biele miesta vo vedomostiach toho, kto po knižke siahne.

Z návštevných kníh

Pri 10. výročí trvania expozície Kapitoly z histórie mesta Liptovský Mikuláš sme prelistovali návštevné knihy z obdobia rokov 1994–2004. Našli sme mnoho povzbudivých slov od návštevníkov z celého sveta – turistov z Johannesburgu z Južnej Afriky, Moskvy, Londýna, Tokia, Paríža, Phoenixu, Princetownu, Minneapolisu a Appeltonu v USA, Kanady, Estónska, Slovinska, Chorvátska, Francúzska, Talianska, Rakúska, Nemecka, Holandska, Škótska, Dánska, Švédska, Írska, Fínska, Belgicka...

...a do Stariniek sme vybrali niekoľko zápisov z minulého leta...

26. 7. 2004 *Nach immer nur Wandern haben wir heute bei Regenwetter in diesem Museum viel interessantes über die Geschichte von Liptovský Mikuláš erfahren. Susanne und Michael Ziegler aus Ostfriesland*

27. 7. 2004 *Je tu krásne, ale nechcela by som, aby ma niekto napíchal na hák alebo natiahol na škrepec! Magdaléna Červeňová*

5. 8. 2004 *I v létě jdeme raději do muzea než na plovárnu. Zajímavé muzeum, krásné město! Ottovi, České Budějovice*

16. 8. 2004 *Byliśmy tutaj!!! Widzieliśmy hak na którym powieszono Janosika i salę tortur gdzie ho trzymano. Zapłaciliśmy za wszystko 10 + 30 Sk od kebka. Janosik i tak był Polaki! Aga i Pawelas Nisko Lublin*

11.09.2004.
Mojho identifikácie muzeum.
Spoločnosť občanov, priateľov... v jeho delovom...
Odkiaľ sa...
Thank You!
Israel

Z výstavy expozícia

Minuloročná výstava MESTEČKO MINULOSTI alebo VRBICA SA DOBRE MALA neskončila v depozíte, či v sklade. Jej podstatná časť – okná s obrázkami a textami približujúcimi históriu zaniknutej obce – mestečka sa vrátila do bývalej Vrbice, do Rázusovie domu. Je to návrat viac ako symbolický – veď rámy okien použitých na inštaláciu výstavy pochádzali práve od Rázusov. Počas rekonštrukcie domu začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia boli pôvodné okná nahradené novými. Viac ako desaťročie čakali v starej maštaľke na svoju novú úlohu – už sa neotvárajú do Rázusovie uličky, ale od leta 2004 sa stali oknami do stále viac zabúdanej histórie Vrbice.

Z priestrannej výstavnej siene na Námestí osloboditeľov boli prevezené do jednej z miestností Rázusovie domu, domácnosti nazvanej výstižne *izbička*. Jej naozaj malé rozmery sme si uvedomili práve pri rozmiestňovaní desiatich panelov – okien. Zmestili sa, hoci umožňujú vstup a pohodlnú prehliadku len niekoľkým osobám naraz. Expozícia Rázusovie dom sa tak rozšírila o ďalší priestor. Návštevníkovi umožňuje spoznať osudy Rázusovcov i ďalších významných Vrbičanov, ktoré zároveň rámcuje dejinami ich rodiska – Vrbice.

-I-

Okná do vrbickej minulosti. Foto: Zdenko Blažek

Chválime sa ...

Naše MÚZEJNÉ STARINKY získali v celoštátnej súťaži Miestne noviny 2004 v kategórii Noviny, časopis kultúrnej organizácie, inštitúcie

2. miesto.

Prvý ročník, tejto pre nás nečakane úspešnej súťaže, pripravili redakcia Obecných novín, Národné osvetové centrum s ďalšími organizátormi. Ďakujeme za ocenenie našej práce!

Výstava Z histórie horskej služby

Od februára do apríla 2005 mali návštevníci nášho múzea možnosť prezrieť si výstavu **Z HISTÓRIE HORSKEJ SLUŽBY**. Organizovaná záchrana v slovenských horách má vyše päťdesiatročnú tradíciu. Okrúhle výročie pripadlo na 1. december 2004. Rovnaký dátum, ale s letopočtom 1954 sa zapísal do dejín ako deň, keď vznikla celoštátna organizácia **HORSKÁ SLUŽBA ČESKOSLOVENSKEHO ZVAZU TELESNEJ VÝCHOVY**. Vznik tejto inštitúcie si vynútil čoraz masovejší záujem verejnosti o turistiku a lyžovanie.

Korene organizovanej záchrany však siahajú oveľa hlbšie do minulosti. Veď prvé historické správy o obetiach hôr máme už zo 17. storočia a ani predtým neboli vysokohorské terény púste. Oddávna sa v nich pohybovali pastieri, lovci, pytlíci, korenkári, hľadači pokladov, baníci, pašeráci, zbojníci... aj prvé známe obeť boli z radov týchto ľudí: v roku 1641 zamrzli na Kráľovej holi dvaja pastieri... prvou známou obeťou Vysokých Tatier je Adam Kalstein – richtár zo Spišskej Belej, ktorý zahynul pri hľadaní pokladov...

V osemnástom storočí pribudli k návštevníkom hôr, najmä Tatie cestovatelia, bádatelia, vedci, či iní zámožní klienti... mnohí z nich využívali služby prvých horských vodcov, ktorí sa regrutovali z miestnych odvážnych a skúsených znalcov horských terénov. Prvý zoznam 38 ľudí, ktorí sa zamestnávali vodením návštevníkov v horách, vznikol po vzniku Uhorského karpatského spolku v roku 1873. Jedna z jeho pobočiek vznikla o rok neskôr i v Liptovskom Mikuláši. Organizovaní vodcovia sa zapájali i do záchranných akcií, mali zodpovedajúcu výstroj, boli poistení... Prvý odborný kurz pre vysokohorských vodcov sa konal v roku 1882, viedli ho smokoveckí lekári M. Szontág, L. Jármay a učiteľ A. Ambrózy. Od roku 1913 krátko účinkoval Dobrovoľný záchranný komitét. Po vzniku Československa vznikali postupne slovenské i celoštátne turistické organizácie i samostatná organizácia Združenie pre záchrannú službu, od roku 1937 Spolok záchranej služby vo Vysokých Tatrách... v roku 1943 vznikol Spolok záchranej služby Klubu slovenských turistov a lyžiarov v Nízkych Tatrách pod vedením MUDr. Ivana Bodického ... Postupne, najmä po druhej svetovej vojne sa formovali v jednotlivých pohoriach, či ich častiach, nové záchrannárske spolky. V roku 1954 boli rozpustené a vznikla celoštátna organizácia, ktorá svojou činnosťou zasahovala Vysoké Tatry,

Nízke Tatry (sever, juh), Veľkú Fatru, Malú Fatru, Slovenský raj a Liptovské hole (neskôr tiež organizačne rozdelené na Západné Tatry sever, juh a Oravu). V roku 1968 bola Horská služba ČSZTV prijatá do medzinárodnej organizácie záchrannárskeho služieb IKAR – CISA. Veľké množstvo obetí lavínových nešťastí v slovenských horách bolo podnetom na systematický záujem o problematiku lavín a v roku 1972 začalo svoje pôsobenie Stredisko lavínovej prevencie v Jasnej pod Chopkom. Na kvalitatívne novú úroveň sa záchrana v horách dostala v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, keď boli zaznamenané prvé pokusy o leteckú záchrana. Pomoc obetiam prostredníctvom vrtuľníkov sa zintenzívnila v sedemdesiatych až osemdesiatych rokoch. Bohužiaľ, ani záchrannárom sa nešťastia nevyhli, najväčšiu tragédiu zaznamenali v júni 1979 keď pri havárii vrtuľníka v Mlynickej doline zahynulo päť členov horskej služby a dvaja členovia posádky. V súčasnosti je letecká záchrana v horách jedným z hlavných pilierov podporujúcich neľahkú prácu profesionálov i dobrovoľníkov – i vďaka spoľahlivejším a vhodnejším vrtuľníkom pripraveným vzlietnuť z Popradu, Banskej Bystrice, Košíc, Žiliny, či Bratislavy.

Po roku 1989 nastali zmeny i v organizačnej štruktúre horskej služby. Na Slovensku v súčasnosti pracujú tieto záchranné organizácie: **Horská služba na Slovensku**, **Horská záchranná služba**, **Tatranská horská služba TANAPu**, **Dobrovoľný zbor Tatranskej horskej služby TANAPu**. Horská služba na Slovensku eviduje 504 členov a 130 členov klubu seniorov. Organizáciu vedie Rada HSnS na čele s predsedom a členmi sú predsedovia oblastných výborov.

Výstava bola akýmsi obzretím sa za uvedenými udalosťami a snahami prostredníctvom dokumentov, fotografií i trojrozmerného materiálu. Vystavované predmety zapožičali HZS a HSnS Nízke Tatry sever, HZS Západné Tatry sever, Stredisko lavínovej prevencie v Jasnej, Vojtech Rázus, Pavol Ferenčík st., Ján Jurina, Dušan Antol a Karol Špánik. Zvlášť cenné je prvé oblečenie, ktoré pre HS v Nízkych Tatrách šil Vojtech Rázus ako aj prvé záchrannárske sane. Na nich po 2. svetovej vojne zväžal zranených v Demänovskej doline chatár Vilo Benko.

Ústrednou myšlienkou výstavy bola nezištná pomoc človeka človeku v horách. Celi sme takto vyjadriť uznanie uznaním práci záchrancov od najstarších dôb až po dnes, od najprimitívnejších spôsobov znášania obetí hôr až po záchrana vrtuľníkom. Venovali sme ju ľuďom z hôr, známym i neznámym, ako i všetkým čo „*Služovali na svoju česť...*“ a svoj sľub vykonávajú srdcom.

Ružena Antolová

Mikulášski Sokoli

Mikulášania vedia čo je – a kde sa nachádza Sokolovňa. Už desaťročia stojí blízko Váhu v juhozápadnej časti Liptovského Mikuláša a patrí k najstarším objektom slúžiacim športovej činnosti obyvateľov nášho mesta. Od koho (čoho) dostala telocvičňa a dnes už viacúčelová budova meno? Tí starší vedia, niektorí aj pamätajú...

Takmer tridsať rokov (s výnimkou vojnových rokov 1939 – 1945) boli „Sokoli“ neodmysliteľnou súčasťou športového, ale i kultúrneho a spoločenského života Liptovského Sv. Mikuláša. Hoci rôzne športové „kratochvíle“ spetrovali Mikulášanom život už od konca 19. storočia, do spolkov sa združili len korčuliari (1881), turisti (1884), šermiari (1892) a v Liptovskom športovom klube od roku 1912 športovali futbalisti, plavci, strelci a tenisti. Krása a radosť z uvedomeleho pohybu a otužovania spolu s nezanedbateľnou spoločenskou stránkou stretávania sa mladých ľudí lákala.

V blízkych Čechách už od šesťdesiatych rokov 19. storočia pôsobila telocvičná jednota Sokol, ktorá svojimi ideálmi, no najmä aktívnou činnosťou pritiahla k športovaniu množstvo najmä mladých ľudí i detí. Prvú sokolskú jednotu založili už v roku 1862 z podnetu Dr. Miroslava Tyrša v Prahe. Sokolská myšlienka – posilňovanie tela a zároveň národného povedomia sa postupne rozšírila v celých Čechách, neskôr aj medzi krajanmi v Spojených štátoch, v Rusku i v iných, najmä slovanských krajinách. Sokoli vyznávali i dnes nanajvýš aktuálne zásady: „v zdravom tele zdravý duch, dobrovoľnou kážňou pracovať za národ a štát, byť nábožensky znášateľným, zmýšľaním a konaním byť prívržencom demokracie a zdravej pokrokovosti“. (z prednášky Miloša Janošku „Čo každý sokol má vedieť“, 1947) Ich nadšenie rezonovalo i na Slovensku. Prvé snahy o vytvorenie sokolských jednôt zaznamenali už v roku 1871 v Martine a v Revúcej. V podmienkach národnej neslobody však

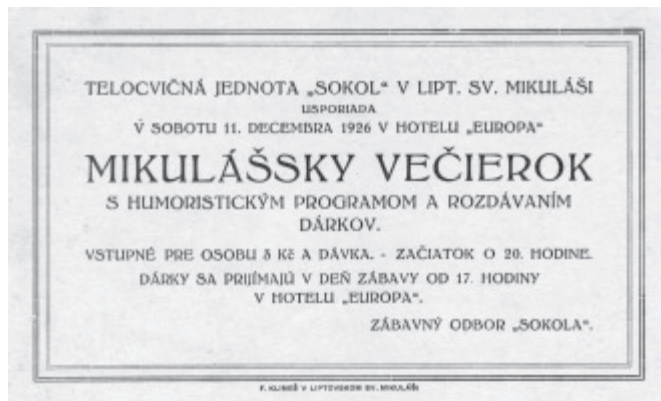

Prvé verejné sokolské cvičenie na dvore gymnázia, 1919. Archív MKJ

žiadne oficiálne spolky, najmä ak v ich programe bola národná jednota či všeslovanská vzájomnosť, nemohli existovať a pôsobiť. Neoficiálne združovanie však žilo a kladlo základy budúcim, nielen športovým aktivitám. Aj v Mikuláši si niekoľkí chlapci na prelome 19. a 20. storočia založili študentský spolok ZORA, kde cvičili ducha, ale aj telo rozmanitými cvičeniami, výletmi, túrami... Svoju kondíciu preverovali na „telocvičných dostihoch“ čo boli vnútrospolkové preteky v rôznych disciplínach, napríklad „v hádzaní gule v podobe discosa“.

Roky potláčané túžby slobodne sa združovať sa mohli uskutočniť až po vzniku Československa v roku 1918. Aj tie sokolské... „Aby

z čista-jasna prikvitnuvšia sloboda nášho národa práve tak z čista-jasna zásluhou našich odvekých utláčateľov nezmizla, o to sa vo veľkej miere postarali Sokoli, českí Sokoli. Boli medzi prvými na Slovensku, či už ako vojaci, či ako Sokoli, či ako do iných služieb postavení úradníci. S ich príchodom, hneď za horúca začali sa – a treba zdôrazniť, že i zo strany Slovákov s oduševnením – zakladať telocvičné jednoty na Slovensku, postupne od západu do stredu a ďalej na východ. Ruch v tomto ohľade bol taký čulý, ani čo by sa bolo chcelo razom nahradiť všetko, čo minulosť nedovolila... Naša mužská mladá a po ňom i ženská s hrdosťou vstupovala do radov sokolských.“ (z prednášky Miloša Janošku „Sokolstvo a Slováci“, 12. XII. 1934)

Už 10. januára 1919 sa konala porada s „cieľom založenia slovenskej telocvičnej jednoty „Sokol“ v Liptovskom Sv. Mikuláši“. V prítomnosti sokolského inštruktora Jaroslava Jelinka a Miroslava Hrubého bola vyjadrená potreba a vôľa prítomných založiť telocvičnú jednotu... „Všetkými bolo prízvukované, že i pre Sokol mikulášsky musia byť smerodajnými zásady demokratické, chceme-li, aby jednota naša mala budúcnosť a splnila vznešené svoje poslanie. Pod zástavou sokolskou musí byť miesto pre každého Slováka bez rozdielu spoločenského postavenia a politického presvedčenia: Sokol musí byť spolkom všeobecne národným.“ 16. januára 1919 večer sa vo dvorane Čierneho orla konalo ustanovujúce valné zhromaždenie Sokola. Zakrátko sa stal Sokol jedným z najväčších telovýchovných spolkov v meste. Sokoli pestovali najmä telocvik na narádi a skupinové cvičenia v rôznych kategóriách. Ich základňou sa stala telocvičňa a dvor mikulášskeho gymnázia. Výsledky práce prezentovali na verejných cvičeniach. Prvé veľké verejné cvičenie sa konalo už v lete v roku 1919 na dvore gymnázia. V múzejnom archíve opatrujeme niekoľko vydatých fotografií z tohto podujatia. Aj po 85 rokoch z nich cítiť obrovské nadšenie cvičencov i slávnostnú atmosféru podujatia, ktorým akiste žilo celé mestečko. O tom, že sokolské hnutie nebolo uzavreté samo do seba svedčí i to, že jeden z ústredných činovníkov Sokola František Klimeš, bol dlhé roky nielen starostom telocvičnej jednoty, ale v roku 1923 ho Mikulášania zvolili i za starostu mesta. Keď sa Mikuláš stal sídlom Sokolskej župy

Podtatranskej, na jej čele stál opäť František Klimeš – pôvodom Moravák, kníhtlačiar a kníhkupec, ktorý svoje sily venoval rozvoju Liptovského Sv. Mikuláša v mnohých smeroch.

Sokol sa stal i významným kultúrno-spoločenským prvkom v živote Mikuláša. Mal vlastný „zábavný odbor“. Usporadúval divadelné predstavenia, zábavy, plesy, večierky, tanečné kurzy, prednášky, stretnutia... s bohatým kultúrnym programom. Dokonca i verejné cvičenia boli sprevádzané umeleckými vstupmi – hrou na husliach, recitáciami a pod. Vrcholom snaženia sokolov bývala približne každých šesť rokov účasť na Vsesokolských zletoch v Prahe. Zlety boli obrovskými slávnosťami Sokolstva s hromadnými vystúpeniami cvičencov

Na sokolskom kúpalisku, tridsiate roky 20. storočia. Archív MJK

na Strahove. Neskoršie povinné socialistické spartakiády boli len napodobeninou dobrovoľných a slávnostných sokolských zletov.

Veľkú pozornosť venovali sokoli zlepšovaniu materiálnych podmienok pre svojich členov, ale aj pre celú športovaniachtivú verejnosť. Keď „gymnaziálny dvor nestačil, v tridsiatych rokoch vybudovala sokolská obec za štvrtú Kocúrkovo plaváreň a založila športový areál, ktorý sa v zime menil na klzisko a hokejové ihrisko. Vydrižovali plaveckého i korčuliarskeho trénera, ktorý bol zároveň i dozorcem areálu. Budova i prilahlá lúka boli aj strediskami mládežníckych majálesov, kde hrala miestna vojenská dychová kapela, alebo sa tancovalo a korčuľovalo pri gramofóne zosilnenom reproduktormi. Odbočka organizovala spoločné výlety do hôr, nielen za cieľom rekreácie, ale aj pre poznávanie a ochranu krás liptovskej flóry a fauny. (Soňa Kovačevičová: Liptovský Svätý Mikuláš - mesto spolkov a kultúry)

Veľkou túžbou a cieľom Sokolov bolo vybudovanie vlastnej budovy s telocvičňou Sokolovne. Už koncom dvadsiatych rokov zakúpili pozemok „za meštianskymi školami“, na ktorý vyhlásili i verejnú zbierku. Táto lokalita sa na niekoľko rokov stala miestom sokolských podujatí, sokolovňa sa však postaviť nepodarilo. Doba Sokolu nepriala.

Schýľovalo sa k vojne. Rok 1938 bol tragickým pre demokraciu na Slovensku. Spolu s politickými stranami boli rozpustené i všetky telovýchovné spolky. Celý majetok Telocvičnej jednoty Sokol v Liptovskom Sv. Mikuláši prešiel v decembri 1938 do správy Hlinkovej gardy. Tak prišli Sokoli o roky budovaný areál kúpaliska „s výčapným domkom, kabinami, kolkárňou, bazénom“, „obytný dom s príslušenstvom v Lipt. Sv. Mikuláši“ i mnoho hnuťelného majetku, ktorý tvorilo najmä telocvičné náradie (bradlá, žinenky, činky, lopaty, nábytok, hokejové bránky...). Stratili možnosť zmysluplného stretávania sa, nastali roky totality. Mnohí z členov sa aktívne zapojili do protifašistického odboja. Miloš Janoška – posledný starosta mikulášskeho Sokola, bol predsedom Revolučného národného výboru. Nádeje, že po vojne sa nespravodlivosť napraví, sa však už v prvých mesiacoch po oslobodení začali rozplý-

Mikulášski Sokoli v rovnošatách, s Františkom Klimešom (uprostred), tridsiate roky 20. storočia. Archív MJK.

vať. Hoci bola sokolská organizácia obnovená, kúpalisko im nikdy vrátené nebolo – už v roku 1945 prešlo napriek oficiálnym protestom sokolských činovníkov do majetku Zväzu slovenskej mládeže. V nasledujúcich mesiacoch a rokoch sa pod zámienkou zjednocovania telovýchovy na Slovensku postupne znižovali možnosti a vplyv sokolskej organizácie. Sokoli sa zjednocovaniu nebránili, chceli byť však zjednotení ako samostatná zložka. Hlboko vžitú demokratické tradície boli hlavnou prekážkou pre rodiači sa režim novej totality, a tak boli čoraz častejšie označovaní za buržoáznou a nepokrokovú organizáciu, nepriateľskú ľudovej demokracii a novej, pofebruárovej vláde. Po poslednom, XI. Vsesokolskom zlete v Prahe v roku 1948 začala „očista“ od nepohodlných funkcionárov a Sokol v rámci zjednotenej telovýchovy už len dožíval, veď jeho základné idey boli v priebehu desiatich rokov dvakrát drasticky potlačené. Z druhého úderu Sokol už nepovstal... A Sokolovňa? V päťdesiatych rokoch bola na bývalých sokolských pozemkoch, pri kúpalisku (dnes na jeho mieste stojí zimný štadión) postavená budova novej telocvične – hoci tento názov oficiálne nikdy neniesla, ľudia ju dodnes volajú Sokolovňou.

-I-

Vydávanie našich STARINIEK môžete podporiť finančným príspevkom v akejkoľvek výške na účet v UniBanke

7419699/1200

Ďakujeme

MÚZEJNÉ STARINKY
mohli opäť vyjsť i v tomto roku
vďaka finančnej pomoci
pani Nade Micherovej-Žuffovej z Bratislavy
Ďakujeme.

MÚZEJNÉ STARINKY – občasník Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši.

Adresa: Námestie osloboditeľov 30-31, 031 01 Liptovský Mikuláš, Tel.: 044/5522554, e-mail: muzeumjk@mjk.lm.sk

Zostavila: Mgr. Ľubica Rybárska, zodpovedná redaktorka: PhDr. Elena D. Komárová

Vytlačila tlačiareň MABUTO Press Banská Bystrica, Náklad 1000 ks, vydanie prvé, máj 2005, ISBN: 80-85657-15-5